

บทที่ 2

เนื้อเรื่องอิเหนาและเหตุการณ์ว่าอาวухของตัวเอกทั้ง 12 ตัว

ในบทนี้ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. เนื้อเรื่องอิเหนา ตามบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2
2. ตัวละครเอกทั้ง 12 ตัว
3. เหตุการณ์ว่าอาวухของตัวพระในบทละครเรื่อง อิเหนา พระราช-
นิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 และวัตถุประสงค์ของการใช้อาวู
4. เหตุการณ์ว่าอาวухของตัวพระในบทละครเรื่อง อิเหนา ของ
กรมศิลปากร และวัตถุประสงค์ของการใช้อาวู
ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวเป็นลำดับต่อไปนี้

1. เนื้อเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

บทละครในเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ที่ใช้แสดง
ละครใน มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้

มีกษัตริย์พี่น้อง 4 องค์ เชื้อวงศ์คือสัญแดทวา แต่ละองค์ครองเมือง
กูเรปัน ดาหา กาลัง และสิงหัดสำหรับ มีอีกเมืองหนึ่งชื่อหมันทยา หมันทยา
เสียชีวิต ประไหมสุหรีได้ปกครองแทน มีธิดา 3 องค์ คือ นิเหลาอรตา เป็น
ประไหมสุหรีของกูเรปัน ดาหาราวดีเป็นประไหมสุหรีของดาหา และจินดาสำหรับ
เป็นมเหสีโอรสกษัตริย์เมืองมังกันได้ครองเมืองหมันทยาต่อมา

กล่าวถึงกูเรปันมีโอรสกับประไหมสุหรีคือ อิเหนา มีความเก่งกล้าใน
ศิลปศาสตร์และการสงคราม สิงหัดสำหรับมีโอรส 1 องค์ ชื่อสุหรานากงและ
ธิดา 1 องค์ ชื่อ จินดาสำหรับ กาลังมีธิดา 1 องค์ ชื่อสการะหนึ่งหรัต ได้หมั้น
กับสุหรานากง ส่วนดาหามีธิดางาม 1 องค์ ชื่อบุษบาหนึ่งหรัต ได้หมั้นไว้กับ
อิเหนา และมีโอรสอีก 1 องค์ ชื่อ สียะตราหนึ่งหรัต

ต่อมาอัยยิกาของอิเหนาซึ่งอยู่เมืองหมันหยาเสียชีวิต เมืองทั้ง 4 ให้อิเหนาเป็นผู้แทนไปช่วยงานศพ เสร็จงานแล้วอิเหนาไม่ยอมกลับ ด้วยหลงรักนางจินตะหราวาที ชิดาหมันหยา กุเรป็นบังคับให้กลับ อิเหนาก็ขอลี้ภัยไปเที่ยวป่า โดยปลอมตัวเป็นชาวป่าชื่อ มิสาระปันหยี

มีระตุ 3 พี่น้อง คนแรกครองเมืองปันจะร่ากัน มีชิดาชื่อ สการะวาที คนที่สองครองเมืองปักมะหงัน มีชิดาชื่อ มาหารัศมี โอรสชื่อ สังคามาระตา คนที่สามครองเมืองบุศลีหนาได้ขอชิดาก้าวประดาหว่าแต่งงาน พี่อีก 2 คนก็ได้ไปช่วยงานแต่งงาน ขณะเดินทางกลับได้ตั้งพลับพลาเฝ้าพระฤกษ์อยู่ ประสันตพาพี่เลี้ยงอิเหนาต้อนกวางเข้าไปในเขตพลับพลาของก้าวบุศลีหนา เกิดสู้กัน ปันหยีจึงรบกับบุศลีหนาแล้วสังหารด้วยทวนจนเสียชีวิต เมื่อระตุพี่ชาย 2 คนรู้ว่าปันหยีคือ อิเหนา จึงยอมแพ้วพร้อมกับถวายโอรสและชิดาให้ แล้วปันหยีก็เดินทางไปเมืองหมันหยา ได้นางจินตะหราเป็นชายาร่วมกับนางสการะวาที และนางมาหารัศมี กุเรป็นมีหนังสือให้อิเหนากลับเมือง ก็ไม่ยอมกลับและปฏิเสธไม่แต่งงานกับบุษบา ดาหาโกรธประกาศว่า ถ้าใครมาขอบุษบาจะชกให้ทั้งสิ้น

ฝ่ายจรรการู้อัปลักษณ์ใครจะได้คู่ครอง จึงให้ช่างไปวาดรูปชิดาดาหา และชิดาสิ่งหัดสำหรับ ช่างวาดรูปบุษบามา 2 รูป รูปหนึ่งตอนต้นนอน อีกรูปหนึ่งทรงเครื่อง ขณะช่างวาดเดินทางกลับเทวดาคิดลงโทษอิเหนา จึงมาลักรูปบุษบาที่ทรงเครื่องไป ช่างภาพได้แต่รูปเมื่อต้นนอนไปให้จรรกา เมื่อจรรกาเห็นรูปก็คลั่งไคล้ ให้พี่ชายผู้ครองเมืองล่าสาวไปขอบุษบา ดาหาก็ตกลง

มีระตุสามพี่น้องคือ กระหมังกุหนิง ปาหยัง และประหมันสุลัด วันหนึ่งวิद्याสะก่าโอรสกระหมังกุหนิงไปเที่ยวป่าพบรูปบุษบาก็หลงใหลให้บิดาไปสู้ขอ ดาหาไม่ยอมเพราะได้ชกให้จรรกาแล้ว กระหมังกุหนิงจึงชกทัพมาตีดาหา กุเรป็นมีสาส์นไปให้อิเหนาชกไปช่วยทัพของอิเหนาจึงได้รับกับทัพของกระหมังกุหนิง สังคามาระตาฆ่าวิद्याสะก่าด้วยทวน ส่วนกระหมังกุหนิงก็ตายด้วยกริชของอิเหนา เมื่ออิเหนามีชัยก็ เข้าเฝ้าดาหาได้เจอกับนางบุษบาและเกิดหลงรัก

ฝ่ายจรรกายกัณฑ์มาถึงดาหาเมื่อศึกเสร็จแล้ว ได้บอกดาหาให้จัดงาน

แต่งงาน อิเหนาจึงใช้สียะตรา พี่เลี้ยงและสาวใช้ เป็นสื่อ เมื่อบุษบาไปไหว้พระ
ที่เขาวินิตมาหรา โดยทำเป็นเสียงพระปฎิมาพูด ครั้นดาหาเตรียมการแต่งงาน
บุษบาก็ขจรกา อิเหนาจึงคิดลักบุษบา ให้สิ่งความระดาไปแต่งถ้าไว้ เมื่อจะเริ่ม
แต่งงานอิเหนาได้ลาไปเที่ยวป่า ในคืนเตรียมงานดาหยันกับพวกก็เฝ้าโรงมหรสพ
ตามที่นัดไว้กับอิเหนา ไขลูกทิวเมือง อิเหนาจึงปลอมเป็นจรรยาเข้าไปลักพาบุษบา
ไปไว้ในถ้ำ

กล่าวถึงเทวดาผู้ใหญ่ของอิเหนามีความโกรธ จึงบันดาลให้เกิดพายุ
หอบบุษบากับพี่เลี้ยง 2 คนไปตกอยู่ที่เมืองประมอดัน ให้บุษบาปลอมเป็นชายชื่อ
มิสาอุณากรรณ และให้กรีชไว้ 1 เล่ม ประมอดันออกล่าสัตว์พบอุณากรรณก็พาไป
เลี้ยงเป็นบุตร ส่วนอิเหนาปลอมตัวเป็นชาวป่าชื่อมิสาระป็นหี วิยะดาเปลี่ยนชื่อ
เป็นเกนหลงหนึ่งหรีด และคนอื่น ๆ ก็ได้เปลี่ยนชื่อกันทุกคนพร้อมกับตามหาบุษบา
ตีเมืองได้ 15 เมือง ก็ไม่พบบุษบา จึงขี้มเรือเจ้าเมืองบาทลีไปที่เกาะมะละกา
ราชา แล้วก็กลับมาในแดนชวาอีก อิเหนาได้บนตัววราชเป็นฤาษีชื่อ กัศมาหรา-
อายัน สิ่งความระดาชื่อ ฮาหยัง

ฝ่ายประมอดันก็คิดให้อุณากรรณครองเมือง แต่อุณากรรณบอกว่าจะไป
หาคู่ครองก่อน แล้วก็ยกทัพผ่านเมืองต่างๆ ซึ่งได้ยอมเป็นเมืองขึ้นทั้งสิ้น ในที่สุด
อุณากรรณก็ได้พบกับอิเหนาที่บวชอยู่แต่จำกันไม่ได้ อุณากรรณทราบว่าเป็นกาหลัง
เป็นญาติกันจึงเข้าเฝ้ากาหลัง ส่วนสิ่งความระดาเกิดสงสัยว่าอุณากรรณคือบุษบา
แต่อิเหนาไม่แน่ใจเพราะเห็นว่ามีฝีมือในการทำศึก ฝ่ายพี่เลี้ยงของบุษบาจำได้ว่า
ป็นหี คือ อิเหนา แต่บุษบาคิดว่าอิเหนาคงไปอยู่กับจินตะหราที่เมืองหมันหยา
ขณะที่อยู่ในเมืองคาหลัง นางมลลหาราบุตรรี่ของเสนาคะหมิงคิดรักอุณากรรณ ฤาษี
กัศมาหราเกรงว่าอุณากรรณจะได้นางสะกาหนึ่งหรีดทำให้เสียวงศ์เทวา จึงลา
เพศฤาษีปลอมเป็นป็นหีไปขออยู่กับกาหลังและคิดหึงอุณากรรณที่มีที่ท่าจะรักชิดา
กาหลัง พร้อมทั้งสงสัยว่าอุณากรรณเป็นหญิงหรือชาย

กล่าวถึงจะมาหรา มเหสีเสียชีวิต ได้มาขอชิดากาหลัง ชูว่า
ถ้าไม่ให้จะชกมาตีเมือง ป็นหีและอุณากรรณจึงอาสาออกรบ อุณากรรณว่า
จะมาหาราด้วยหอกชิด ส่วนป็นหีฆ่ากะปาลันพี่ชายของจะมาหาราตาย วันหนึ่ง
ได้จัดเลี้ยงอาหารกัน นางกุสุมาออกมารับใช้ สิ่งความระดาเกิดรัก แต่ป็นหี

ได้ตำหนิไว้

ต่อมาอุณากรรมเกรงความลับเรื่องตนเป็นหญิงจะแตก จึงขอลา
กาหลังว่าบิดาป่วยจะชอกลับเมือง สิ่งความระดาได้ไปแอบดูอุณากรรมแอบน้ำ
จึงเห็นว่าเป็นหญิง เมื่อปันหยี่รู้เข้าจึงเกิดรักนางด้วยความคล้ายบุษบาฝ่ายอุณา-
กรรมก็รีบยกทัพกลับเมือง และทำอุบายเขียนจดหมายบอกทหารว่าตนเป็นวงศ์เทวี
เทวดาได้นำตัวไปสู่สวรรค์แล้ว จากนั้นไปบวชเป็นชีชื่อแอหนิง พร้อมกับได้เรียน
วิชาพยากรณ์จนแตกฉาน

ฝ่ายสียะตรา น้องของบุษบา เมื่ออายุ 15 ปี ได้ออกตามหาอิเหนา
และบุษบา โดยปลอมตัวเป็นชาวป่าชื่อย่าหรีนวิไลศมาหรา ไปถึงเมืองกาหลังพบ
กับปันหยี่แต่ก็จำกันไม่ได้ ส่วนสิ่งความระดาจำได้แต่ไม่ได้บอกใคร ช่าหรีน
ได้พบวิยะดาก็เกิดหลงรัก จึงลักพานางไปตำหนักของตน เป็นเหตุให้ต้องรบกับ
ปันหยี่ กฤษต่อกฤษกระทบกันเป็นเปลวไฟ ภายหลังจึงทราบว่าเป็นสียะตรา

กล่าวถึงเมืองมะงาดา เจ้าเมืองมีบุตรชื่อบระเด่นดะราหวัน ได้หมั้น
ไว้กับบระเด่นชะยามาหวิ โอรสกะระบุหมิ แต่ยังไม่ได้แต่งงานกัน ด้วยเจ้าเมือง
คิดจะให้น้องชายแต่งงานก่อน เมื่อทราบว่าท้าวกาหลังมีบุตร จึงคิดให้หมอเวท-
มนต์ไปเอาตัวปันหยี่มาชิงไว้ แล้วจะยกทัพไปแย่งนางสะกาหนึ่งหรีด หมอเวทมนต์
ไปสะกดเอาตัวช่าหรีนมาโดยคิดว่าเป็นปันหยี่ ครั้นนางดะราหวันเห็นช่าหรีนก็รัก
และได้เป็นภรรยาของช่าหรีน ส่วนปันหยี่ให้ประสันตาออกตามหาได้พบกับแอหนิง
จึงให้จับขามดู แล้วให้พี่เลี้ยงไปตามที่เมืองมะงาดา จากนั้นประสันตาก็กลับไปบอก
ปันหยี่ว่าชีแอหนิงสวย ปันหยี่จึงไปหาแอหนิงปลอมเป็นเทวดาอยู่บนต้นไม้ถาม
แอหนิงว่าบวชเพื่ออะไร แอหนิงตอบว่าจะไปสวรรค์ ปันหยี่จึงหลอกพาไปเมือง
กาหลัง ได้พบกฤษมีชื่อว่ามีสาอุณากรรม ปันหยี่เข้าใจว่านางคงเป็นภรรยาของ
อุณากรรม ฝ่ายช่าหรีน พี่เลี้ยงได้พากลับมาเมืองดาหลัง และมีนางดะราหวัน
หนีบิดาตามช่าหรีนมาด้วย

ฝ่ายแอหนิง เมื่อเห็นว่ากฤษหายก็คิดฆ่าตัวตาย และได้รำพรธถึง
อิเหนา ประสันตาได้ยิน เล่าให้ปันหยี่ฟังแต่ปันหยี่เข้าใจว่าแอหนิงคงจะหมายถึง
อุณากรรม ประสันตาจึงทำอุบายเล่นหนึ่งตะลุม เริ่มตั้งแต่อิเหนาไปรบกับ
กระหมิงกุงหนึ่ง แสดงความรักต่อบุษบาจนถึงลมหอบ แอหนิงได้ดูหนึ่งตะลุมจึง

ร้องไห้ ความลับทั้งหมดจึงถูกเปิดเผยปันหยีให้อ่านหนังสือจากซี ส่วนมะงาดาทราบว่าลูกสาวของตนมาอยู่กับข้าพหริ่นจึงยกทัพมา ปันหยีกับข้าพหริ่นจึงอาสาออกรบข้าพหริ่นจับมะงาดาได้ พร้อมกับได้ยกโทษให้ด้วย นางฉะราพหริ่นจึงได้อยู่กับข้าพหริ่นต่อไป

กล่าวถึงล่าสำและระตูอีก 5 เมือง เมื่อเห็นมิสาอุณาการรณหายไประจากเมืองประมอดัน ก็ร่วมกันมีสาสน์ไปขอบุตรธิดาคนที่ถูกจับเป็นเชลยของอุณาการรณคืน ประมันตันไม่ยอม ระตูทั้ง 6 จึงยกทัพมา ปันหยีได้ให้สั่งคามาระดาไปช่วยรบกับระตูทั้ง 6 มีชัยชนะ ยอมถวายเครื่องบรรณาการและโอรสธิดาให้ปันหยีพร้อมกันนี้ปันหยีก็ได้ยกนางกุสุมาบุตรีของท้าวล่าสำให้กับสั่งคามาระดา จากนั้นได้จัดงานแต่งงานระหว่างอิเหนากับบุษบาและคนอื่นทั้งหมด พร้อมกับได้เชิญนางจินตะหรามายู่ด้วยเช่นกัน

ต่อมาได้จัดการอภิเษกอิเหนาให้ครองกุเรปัน มีนางจินตะหราเป็นประไหมสุหรีฝ่ายขวา บุษบาเป็นประไหมสุหรีฝ่ายซ้าย และตั้งมเหสีที่ 2 - 5 คือ มะเดหวี มะโต ลิกู เหมาทหลานจ์ ชายชวาวรวม 10 ตำแหน่ง ส่วนระเด่นสุหรานากองได้ครองสิงหัดสาหรี และกะหริดตะปาดีครองกรุงกาหลัง มีมเหสีตามตำแหน่งครบ 5 เช่นกัน

2. ตัวละครเอกทั้ง 12 ตัว

จากการศึกษาถึงเนื้อเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ทำให้ได้พบว่ามีตัวละครจำนวน 12 ตัว ที่เราใช้อาวุธในเหตุการณ์ที่สำคัญ ดังจะกล่าวถึงเป็นราย ๆ ดังต่อไปนี้

อิเหนาหรือระเด่นมนตรี ตัวเอกของเรื่องเป็นรัชทายาทกรุงกุเรปัน ก่อนประสูติมีนิมิตต่าง ๆ แสดงว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ เมื่อประสูติแล้วองค์ปะตาระกาเหล่าเทวดาซึ่งเป็นอัยกาน่ากรีชจาริกนามอิเหนามาประทาน ซึ่งมีชื่อเต็มว่า "หยิ่งหยิ่งหนึ่งหริดอินตราอุดาขันสาหรีปาดี อิเหนาเองหยิ่งตาเหล่า เมาะตาริชะกัต ดังสุรศรีดาหยิ่งอริราชไพรี เองกะนะกะหรีกุเรปัน" หลังประสูติไม่นานได้หมั้นกับนางบุษบาธิดาดาดาหา รอเวลาอันสมควรที่จะทำการแต่งงาน

ในวัยเยาว์ได้รับการศึกษา และเรียนวิชาการอย่างกษัตริย์ทั่วไป จนมีความเชี่ยวชาญในการใช้อาวุธหลายประเภท เมื่อเข้าสู่วัยหนุ่มได้พลัดพรากจากเมืองไปในที่ต่างๆ โดยปลอมเป็นโจรป่าชื่อ มิสาระปันหทัย ระหว่างนี้ได้แสดงความสามารถทางการรบจนมีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่ว อีกทั้งยังเคยบวชเป็นฤาษี ชื่อ กัสมาหราด้วย ภายหลังได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองกุเวริน มีมเหสี 10 องค์ ได้แก่

จินตะหราวาตี	เป็น	ประไหมสุหรีฝ่ายขวา
บุษบาหนึ่งหรัต	เป็น	ประไหมสุหรีฝ่ายซ้าย
สะการะวาตี	เป็น	มะเดหวีฝ่ายขวา
มาหาราชมี	เป็น	มะเดหวีฝ่ายซ้าย
บุษบาวิไลศ	เป็น	มะโตฝ่ายขวา
บุษบากันจะหนา	เป็น	มะโตฝ่ายซ้าย
ระหนาระกะติกา	เป็น	ลิกูฝ่ายขวา
อรสา	เป็น	ลิกูฝ่ายซ้าย
สุหรันกันจาสำหรับ	เป็น	เหมาหลาหงฝ่ายขวา
หงยาหยา	เป็น	เหมาหลาหงฝ่ายซ้าย

รูปร่างลักษณะ อีเหนาเป็นกษัตริย์ที่มีรูปร่างสมบัตินงามสง่า งามจนยากที่จะหาบุรุษใดมาเทียบได้ ปรากฏตามเรื่องว่าผู้ที่ได้พบเห็นรูปโฉมอันงดงามของอีเหนา ต่างพากันชื่นชมสรรเสริญและตื่นตะลึงรวมทั้งศรัทธาด้วย

เมื่ออีเหนาอายุได้สิบห้าปี กล่าวไว้ว่า

"งามรับสรรพล้นสรรพางค์ ยิ่งอย่างเทวาในราศี

ทรงโฉมประโลมใจนารี เป็นที่ประดีพิศผูกพัน"¹

ชาวเมืองหมันหยาเมื่อเห็นอีเหนาในครั้งแรกและครั้งที่สอง เกิดตะลึงจนลืมหิวอีเหนา ดังที่กล่าวไว้ว่า

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อีเหนา (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2514), หน้า 25.

"ครึ่งได้เห็นองค์พระทรงธรรม งามดั่งอัญญาแห้ว
พิศวงงงไปไม่พริบตา ทิวทึงไพโรฟ้าประชากร"²

และ

"ต่างพินิจพิศกลางไม่วางตา จนลี้มวันทาพระภูธร"³

หลังจากที่รับชนะศึกกระหมังกุหนิง ตอนดูศพของวิชาสะก่า จะเห็น
ความมีสง่าของอิเหนาได้ชัดเจน ดังบทกลอนกล่าววว่า

"ตรัสพลางอย่างเยื้องยุรยาตร งามอาจดั่งไกรสรสีห์"⁴

ยิ่งกว่านั้นความงามสง่าของอิเหนายังสามารถเอาชนะความโกรธของ
ชาวเมืองดาหาได้ เห็นได้จากตอนที่อิเหนาเข้าเมืองดาหา ดังบทกลอน

"ครึ่งเห็นพระองค์ทรงม้ามา ที่คั่นชดอชชาก็ลี้มไป

บ้างตั้งตาพินิจพิศวง

ตะลึงแลรูปทรงหลงไหล

บ้างบึงคมชมโฉมภูวไนย

ความงามกระไรเหมือนเทวา"⁵

นอกจากมีรูปโฉมงดงามแล้ว อิเหนายังมีลักษณะท่าทางกรุ่มกริมค่อน
ไปทางเจ้าชู้ เห็นได้จากตอนเข้าเมืองกาหลังและตอนที่ประมอดันเห็นอิเหนา
ดังบทที่กล่าววว่า

"อันป็นหยิ่งงามมีสง่า

ท่วงทีชู้มาก็เจิดฉาย

ชิงขันน้ันคงเป็นทรงชาย

หูดาสอดสายเป็นพันไป

งามเหมือนดั่งองค์พระสุริยา

ข้าอดตาไม่กล้าแลดูได้

กลางคนคิดรักอีกอ้วนใจ

ถ้ามีผิวก็ได้ตีกัน"⁶

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 340.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 353.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 666

และที่กล่าวไว้ว่า

"พลาญคูอิเหนากุเรป็น	ผิวพรรณดั่งเทพเลขา
โอบอุ้มพร้อมเหมือนจะยืมจ่านรรจา	ท่วงทีกิริยาสง่าครัน
วงพักตร์ดั่งดวงบุหลันฉาย	ขนงเนตรขวาซ้ายก็คมสิ้น
สมเป็นโอรสพระทรงธรรม	ผู้วงศ์เทวัญเลิศไกร" ⁷

การแต่งกาย

อิเหนา - แต่งชุดเครื่องพระสีแดง เสื้อแขนสั้น* ศีรษะสวมชฎา
 มิสาระป็นหยี - แต่งกายเหมือนอิเหนา แต่ต่างกันที่ ศีรษะสวม
 ปิ่นจุเหรีจ

บุศลินา เป็นเจ้าเมืองบุศลินา มีพี่ชาย 2 คน คือ ปักมาหงัน
 กับป็นจะรากัน มีเมียชื่อนางดรสา แต่เมื่อได้ทำพิธีแต่งงานเสร็จ ขณะเดินทาง
 กลับเมืองได้เสียชีวิตเนื่องจากทำสงครามกับมิสาระป็นหยี

รูปร่างลักษณะ ไม่ได้กล่าวไว้

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1077

* การแต่งกายของละครในดั้งเดิมนั้น ใช้เสื้อแขนยาว แต่ภายหลังมีใช้
 ทั้งเสื้อแขนยาวและแขนสั้น สำหรับการรำอาวุธของตัวละครในเรื่องอิเหนาที่พบ
 ทั้งหมดนั้น ใส่เสื้อแขนสั้น

การแต่งกาย ในเหตุการณ์ศึกบุศลินา แต่งชุดเครื่องพระสีเขียว*
เสื้อแขนสั้น ศีรษะสวมชฎา

ประสันดา เป็นพี่เลี้ยงตำแหน่งที่สี่ของอิเหนา บิดาของประสันดา เป็นเสนาบดีตำแหน่งยาสา ซึ่งเป็นฝ่ายตุลาการของกรุงกูเรปัน ประสันดามีนิสัย ตลกปากกล้าเจ้าคารม ชอบพูดจาเสียดสีและขิงเจ้าเล่ห์ด้วย

ประสันดาได้ติดตามอิเหนาไปทุกแห่ง คราวที่อิเหนาปลอมเป็นโจรป่า ประสันดาก็ปลอมตัว ใช้ชื่อว่า สุหรันปาดิ ครั้นอิเหนาบวชเป็นฤาษี ประสันดาก็ บวชด้วย นอกจากนี้ ประสันดาก็ยังเป็นผู้ออกอุบายเช็ดหนังตะลุงให้แอหนังติลา- อรสาดู ทำให้ความจริงปรากฏออกมาว่าแอหนังคือบุษบา

รูปร่างลักษณะ รูปร่างของประสันดา ไม่ได้กล่าวไว้อย่างละเอียด เพียงแต่บอกว่า พี่เลี้ยงทั้งสี่เป็นคนหนุ่ม ดังความว่า

พันครุรุษนุมน้อยน้อย รูปร่างเข้มช้อยเจิดจัน^๑

การแต่งกาย ในเหตุการณ์ศึกระตูปุศลินา ประสันดาแต่งชุด เครื่องพระสีฟ้า เสื้อแขนสั้น ศีรษะสวมปิ่นจุเหรีจ

*ในเรื่องของสี่เครื่องแต่งกายของละครไทย มีหลักสำหรับการปฏิบัติดังนี้

1. หากในท้องเรื่องไม่ระบุเด่นชัดว่าต้องเป็นสีใด ตัวละครที่เป็น พระเอกนางเอก หรือตัวเอกในเหตุการณ์นั้นจะแต่งชุดสีแดง
2. ในฉากหนึ่งจะไม่นิยมแต่งชุดที่มีสีซ้ำกัน เนื่องจากต้องการให้เห็น ความแตกต่างของตัวละครแต่ละคน
3. ในกรณีที่พระเอก-นางเอกของเรื่อง ออกแสดงในฉากหนึ่งพร้อมกัน และนั่งรัวคู่กัน (เข้าพระเข้านาง) พระเอกต้องแต่งสีแดง ส่วนนางเอกต้องแต่ง สีเขียว แต่หากออกแสดงคนละเหตุการณ์กัน หรือในตำแหน่งที่ไกลกัน สามารถ แต่งสีแดงเหมือนกันได้
4. เหตุการณ์รบ ตัวละครคู่ที่รบกันควรแต่งชุดที่มีสีตรงกันข้ามหรือแตก- ต่างกัน เช่น แดง-เขียว เหลือง-ชมพู เหลือง-ม่วง เป็นต้น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

กระหมังกุหนิง เป็นกษัตริย์ครองเมืองกระหมังกุหนิง มีน้องชาย 2 คน คือ ระบุยาหยังกับระบุประหมั้น มีโอรสชื่อวิชาสะก่า ท้าวกระหมังกุหนิง ชำนาญในการใช้อาวุธหลายอย่างได้แก่ หอกซัด กระบี่ โดยเฉพาะกริชชวามลายู ดังบทกลอนในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนิง ที่กล่าวไว้

"อันเพลงกริชชวามลายู กูรู้สันทัดไม่ขัดสน
คิดแล้วชักกริชฤทธิธรณ ราชร่าท่ากลมารยา"^๑

แต่ได้ถูกอิเหนาใช้กริชที่ได้ประทานมาจากเทวดาแทงจนเสียชีวิต

รูปร่างลักษณะ ไม่ได้บอกไว้

การแต่งกาย ในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนิง แต่งกายชุดเครื่องพระสีเขี้ยว เสื้อแขนสั้น ศีรษะสวมชฎา

สังคามาระดา มีศักดิ์เป็นน้องชายของอิเหนา ซึ่งบิดาคือท้าวปิกมาหังน ได้ถวายแก้อิเหนา เมื่อคราวกองทัพของระบุศุภสินหารบแพ้ สังคามาระดามีพี่สาวชื่อมาหาวิธมี ภายหลังได้เป็นมเหสีของอิเหนา

สังคามาระดาได้ติดตามรับใช้อิเหนาไปทุกที่ ครั้งที่อิเหนาปลอมตัวเป็นโจรป่า สังคามาระดาก็ปลอมตัวเช่นกัน โดยใช้ชื่อว่า "จะหรั่งวิสังกา" และเคยบวชเป็นฤาษีใช้ชื่อว่า "ยาหยัง" ภายหลังได้กลับไปครองเมืองปิกมาหังนแทนบิดา มีมเหสีชื่อกุสุมา

รูปร่างลักษณะ ไม่ได้บอกไว้

การแต่งกาย ในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนิง สังคามาระดาแต่งชุดเครื่องพระสีเหลือง เสื้อแขนสั้น ศีรษะสวมชฎา

วิชาสะก่า เป็นโอรสของท้าวกระหมังกุหนิงซึ่งเกิดจากประหมั้นสุหรี วิชาสะก่าได้หลงรักนางบุษบา จนเป็นเหตุทำให้เกิดสงครามรบกับกองทัพอิเหนา และได้ถูกสังคามาระดาฆ่าตาย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 338.

รูปร่างลักษณะ เป็นชายหนุ่มรูปงาม ผิวพรรณผุดผ่อง ดังบทกลอนที่
กล่าววว่า

"พระทนต์แดงดังแสงทับทิม
ผิวพรรณผุดผ่องเพียงทองคำ

เพริดพริ้งเพราพักตร์คมขำ
วิไลลักษณ์เลิศล้ำอำไพ"¹⁰

ความงามของวิชาสะก่า แม้ฝ่ายศัตรูได้ฆ่าแล้วยังนึกเสียดาย ดัง
บทกลอนที่กล่าวถึงอิเหนาได้เห็นศพยังนึกเสียดายในความงาม

"มาเห็นศพทอดทิ้งกลิ้งอยู่
หนุ่มน้อยโสภาน่าเสียดาย
ทนต์แดงดังแสงทับทิม
เกษาปลายงอนงามทรง

พระพิณพิศดูแล้วใจหาย
ควรจะนับว่าชายโฉมของ
เพริศพร้อมเพรารับกับนาง
เอวองค์สารพัดไม่ขัดตา"¹¹

การแต่งกาย ในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนิง แต่งชุดเครื่องพระสีชมพู
เสื้อแขนสั้น ศีรษะสวมชฎา

สุหรานากง เป็นโอรสของท้าวสิงหัดสำหรับที่เกิดจากมเหสีตำแหน่ง
ประไหมสุหรี บิดาได้ส่งขอสะการะหนึ่งหรีดของท้าวกาหลังให้เป็นคู่ตุนาหงันกัน
ตั้งแต่เล็ก ในเหตุการณ์ท้าวดาหาบวงสรวง สุหรานากงได้แสดงฝีมือในการรำ
กริชเพื่อบวงสรวงเทวา ภายหลังได้เป็นกษัตริย์ครองกรุงสิงหัดสำหรับแทนพระบิดา
มีมเหสี 5 องค์ โดยนางสะการะหนึ่งหรีดเป็นประไหมสุหรี ส่วนมเหสีรองอีก 4
ตำแหน่ง บิดาได้คัดเลือกจากกษัตริย์เมืองต่าง ๆ มาแต่งตั้งให้ครบตามประเพณี
ของวงศ์อัสัญแดหวา

รูปร่างลักษณะ ไม่ได้กล่าวไว้

การแต่งกาย ในเหตุการณ์สุหรานากงรำกริช แต่งชุดเครื่องสีชมพู
เสื้อแขนสั้น ศีรษะสวมชฎา

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 245.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 722.

อุณากรรณ เป็นชื่อของชายหนุ่มรูปงามที่นางบุษบาปลอม หลังจากถูกลมหลอบ บุษบามีชื่อเต็มว่า "บุษบาหนึ่งหรีด" เป็นธิดาดาทากับประโหมสุหรีดาหราวาตี เมื่อตอนเกิดมีเหตุอัศจรรย์คือ มีกลิ่นหอมไปทั่ว อีกทั้งดนตรีन्द्रสังข์ก็ดังขึ้นโดยไม่มีผู้บรรเลง เกิดได้ไม่นานก็เป็นตุนาหงันของอิเหนา แต่ก็เกิดเหตุให้พลัดพลากกันเป็นเวลานาน ภายหลังได้แต่งงานกับอิเหนา เป็นประโหมสุหรีฝ่ายชาย

รูปร่างลักษณะ

อุณากรรณมีรูปงามมาก เมื่อศัตรูได้พบเห็น ถึงกับมีจิตคิดรักขึ้นมา ดังที่กล่าวไว้ว่า

"ครึ่งเห็นมิสาอุณากรรณ	งามดังอสิญแดทวา
พิสงหลงแลไม่พริบตา	จึงถามว่าเจ้านั้นนามใด
ทรงโฉมประโลมใจเป็นที่สุด	เทวาถามนุษย์เป็นไฉน
ภาหน่อกษัตริย์บุรีไร	บอกให้แจ้งใจเราบัดนี้" ¹²

และบทที่กล่าวไว้ว่า

"ซึ่งพิโรธโกรธกริ้วดังเพลิงกาล ก็บันดาลกลับคิดพิศมัย"¹³

การแต่งกาย ในเหตุการณ์ศึกจะมาทรา-กะปาหลิน แต่งชุดเครื่องพระสีฟ้า เลื่อนขนสั้น ศีรษะสวมปิ่นจุเหรีจ

จะมาทรา กับกะปาหลิน ทั้งสองเป็นพี่น้องกัน จะมาทราเป็นกษัตริย์ครองเมืองจะมาทรา ด้วยองค์ประโหมสุหรีเสียชีวิต อีกทั้งมีโอรส 2 องค์ยังอยู่ในวัยเยาว์ จึงคิดจะหาคู่ครอง ทราบว่าธิดาของเมืองกาหลังมีรูปโฉมงามได้เขียนสาส์นไปสู้ขอ แต่กาหลังไม่ยอมยกให้ จะมาทราจึงยกทัพมาตี โดยมีกะปาหลินผู้เป็นพี่ชายมาช่วยรบด้วย และได้ถูกอิเหนากับอุณากรรณฆ่าตาย

ลักษณะของตัวละคร ไม่ได้กล่าวไว้

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 721.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 361.

การแต่งกาย

จะมาทรา แต่งชุดเครื่องพระสีชมพู เลื่อนขนสั้น ศีรษะสวมชฎา
กะปาทัน แต่งชุดเครื่องสีเขียว เลื่อนขนสั้น ศีรษะสวมชฎา

ย่ำหรีน เป็นชื่อของสี่ยะตราเมื่อคราวปลอมเป็นโจรป่าเพื่อออกตาม
หาพี่สาวคือนางบุษบา สี่ยะตราเป็นโอรสของดาตากับประไหมสุหรี เกิดได้ไม่นาน
ก็เป็นคู่หมั้นกับวิยะดาซึ่งเป็นน้องสาวของอิเหนา ภายหลังสี่ยะตราได้ครองเมือง
ดาตหามีมเหสี 5 องค์ ดังต่อไปนี้

- 1. วิยะดา เป็น ประไหมสุหรี
- 2. ดะราหวัน เป็น มะเดหวี
- 3. จินดราวิศมี เป็น มะโต
- 4. จินดาอรสา เป็น ลีกุ
- 5. รัตนาชาติ เป็น เหมาหลาหงี

รูปร่างลักษณะ ย่ำหรีนเป็นชายหนุ่มรูปงาม ดังบทกลอนที่กล่าวถึงเมื่อ
เข้าเมืองกาหลัง มีความว่า

ครั้นเห็นย่ำหรีนเพียงขวัญตา	หนุ่มน้อยโสภาลาวัลย์
ลางคนบ่นว่าเป็นน่ารัก	พิศพักตร์ผ่องเพียงดวงบุหลัน
งามคล้ายละม้ายเหมือนอนุภรรณ	แต่ย่ำหรีนงามสมเป็นทรงชาย
บ้างว่าละกลกันกับป็นหยี	ท่วงมีแลลอดสอดสาย ¹⁴

และเมื่อคราวเข้าเฝ้ากาหลัง มีกล่าวว่

ดูจริตวิริยามารยาท	เห็นมิใช่เชื้อชาติชาวป่า
น่าจะเป็นสุริย์วงศ์กษัตรา	พิศพักตร์โสภาดังดวงเดือน ¹⁵

การแต่งกาย ในเหตุการณ์ศึกป็นหยีรบย่ำหรีน แต่งชุดเครื่องพระ
สีเขียว เลื่อนขนสั้น ศีรษะสวมป็นจุเหรีจ

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 817-818.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 819.

มะงาดา เป็นกษัตริย์ครองเมืองมะงาดา มีธิดาชื่อนางฉะราหวัน
ครั้งหนึ่งย่ำหรีนได้พานางฉะราหวันหนีไปเมืองกาหลัง มะงาดาจึงยกทัพไปรบ
แต่แพ้ ถูกย่ำหรีนจับได้ แต่ไม่นานก็ได้กลับไปครองเมือง

รูปร่างลักษณะ ไม่ได้กล่าวไว้

การแต่งกาย แต่งชุดเครื่องพระสีน้ำเงิน แขนสั้น สีระชะสวมชฎา

3. เหตุการณ์ร่ำอาวุธของตัวพระในเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 และวัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ

จากการศึกษาบทละครใน เรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2
พบว่า มีเหตุการณ์ร่ำอาวุธของตัวเอกทั้ง 12 ตัว จำนวน 8 เหตุการณ์
ดังต่อไปนี้

1) เหตุการณ์อิเหนาร่ำกระบี่ที่เมืองหมันหยง

เนื้อเรื่อง เมื่ออัยยิกาที่เมืองหมันหยงเสียชีวิต อิเหนาได้
เดินทางไปร่วมงานด้วย หลังจากเสร็จงานพระเมรุแล้ว ท้าวหมันหยงราชบิดา
ของนางจินตะหรากราบว่าอิเหนาชำนาญในการตีกระบี่ จึงขอให้ร่ำให้ดู

อาวุธที่ใช้ ได้แก่ กระบี่

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ ร่ำเพื่อความบันเทิง

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ อิเหนาตีกับระเด่นดาหยง

ดังบทกลอนที่กล่าวถึงท้าวหมันหยงให้อิเหนาร่ำกระบี่มีความว่า

ได้ยี่นเขาระบือถาเล่า

ว่าเจ้าชำนาญการกระบี่

ท่าทางท่านองคละงดี

วันนึ่งร่ำให้น่าดู¹⁶

และบทกลอนที่กล่าวถึงเหตุการณ์อิเหนาร่ำกระบี่กับระเด่นดาหยง
มีความว่า

¹⁶อิเหนา หน้า 71.

แล้วพริกเขียวกระเด็นดาหยนไป ต่างองค์บังคับไว้ท้าวหมันหยา
 ลูกขึ้นร้ายร่าทำกิริยา เบื้องขวากรีดกราย
 ประเท้ากำวชยับอย่างเขื่อง ชำเลียงนัยนาสอดสาย
 แลสบเนตรนางพลาจยัมพราย แล้วประปรายปลายกระบี่ตักัน¹⁷

2) เหตุการณ์ศึกปืนหีรบบุศลินา

เนื้อเรื่อง อีเหนาลาบิดาไปล่าเนื้อ ได้ปลอมเป็นปืนหี เมื่อถึง
 เขาปะราปี มีกองทัพของสามระตูซึ่งเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ได้แก่
 ปันจะร่ากัน ปักมะหงัน บุศลินา ซึ่งเสร็จจากงานแต่งงานระหว่าง บุศลินา
 กับนางดรสาธิตาปะดาหว่า ระหว่างเดินทางกลับเมืองได้หยุดพักที่ เขาปะราปี
 เช่นกัน วันหนึ่งประสันตาไปต้อนก เจอกับกองทัพของบุศลินา ได้มีเรื่องวิวาทกัน
 จนเป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างกองทัพของอีเหนากับกองทัพของบุศลินา
 สุดท้ายบุศลินาถูกอีเหนามาตายด้วยทวน

อาวุธที่ใช้ มี 3 ชนิด ได้แก่ กริช กระบี่ และทวน

ก. กริช

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ เพื่อรบและร่าเหาะเขี่ย

ตัวละครที่ใช้ คือ ประสันตา

ก่อนที่นายทัพทั้งสองจะรบกัน ประสันตาได้ใช้กริชต่อสู้กับ

ทหารของฝ่ายบุศลินาล้มตายไปมาก อีกทั้งยังใช้ร่าเพื่อเหาะเขี่ยกองทัพของ
 บุศลินาด้วย ดังบทกลอนที่กล่าวถึงประสันตาใช้กริชต่อสู้กับทหารฝ่ายบุศลินา
 มีความว่า

เหล่าทหารหักโหมโถมเข้ามา

ประสันตาต่อแย้งแทงด้วยกริช

พลระตูแตกตายวายชีวิตร

ได้ที่ไล่ประชิดติดพัน¹⁸

และบทกลอนที่กล่าวถึงประสันตาร่ากริชเพื่อเหาะเขี่ยกองทัพของ
 บุศลินา มีความว่า

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

พวกพลแตกกระจายฟ่ายพัง
ประสันตาทำท่าขำทำอวดฤทธิ์

จนกระทั่งที่พระตูไม่ต้านติด
รำกริชเหาะเหยียดไปมา¹⁰

ข. กระบี่

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ เพื่อรบ

ตัวละครที่ใช้ คือ ประสันตาและบุศลิหน่า

เมื่อประสันตาเห็นว่าทหารของฝ่ายบุศลิหน่าเสียชีวิตไปเป็นอันมาก ด้วยความดีใจ จึงถือกระบี่ออกมาว่า ดังความว่า

ประสันตาดีใจเห็นได้ที่

ถือกระบี่ออกรำน่าหน้า

บ่าวไพร่ไม่คิดแก่ชีวา

ต่างเข้า เช่นฆ่าปัจจุามิตร

พวกพลแตกกระจายฟ่ายพัง

จนกระทั่งที่พระตูไม่ต้านติด²⁰

หลังจากที่ประสันตารำเหาะเหยียด และเห็นว่าไพร่พลของตนแยกกระจาย บุศลิหน่าจึงชักกระบี่ออกมา ดังความว่า

โกรษนักชักกระบี่ออกตีต้อน

ไล่พลนิกรสะท้อนกลับ²¹

ค. ทวน

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ เพื่อรบ

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ มิสาระป็นหยี (อิเหนา) กับบุศลิหน่า

เมื่อบุคคลทั้งสองเจอกัน ได้พูดจาทำทากันครู่หนึ่งแล้วจึงรบกันด้วยทวน ดังบทของป็นหยีกล่าววว่า

เมื่อนั้น

ป็นหยีไม่พริ่นหวั่นไหว

กระตะตาอาชาชิงชัย

เลี้ยวไล่ตลบทวน

เปลี่ยนท่าฝ่าหมากเป็นนาคเกี้ยว

ล่อเลี้ยวพัลวันหันหวน

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

ต่างคล้องว่องไวในกระบวน

ประปรายปลายทวนแทงกัน²²

สุดท้ายบุศลินาถูกทวนของป็นหทัยแทงจนตม้มาตาย ดังคำกลอนกล่าวไว้

เห็นข้าศึกเสียดึงเชิงละเลิงไล่ พระชัยใหญ่เลี้ยงลัดสะกัหน้า

โถมแทงถูกอกตกอาชา

สิ้นชีวีาวินาศขาดใจ²³3) เหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนึ่งเนื้อเรื่อง เทพเจ้าปะตาระกาหลา มีความประสงค์จะให้อิเหนา

กับนางบุษบาได้ครองกัน จึงทำอุบายนำรูปของนางบุษบาไปทำตกไว้ให้วิद्याสะก่า
เก็บได้ เมื่อวิद्याสะก่าได้เห็นรูปนางบุษบาก็คลุ้มคลั่งด้วย ความเส่นหา กระหมังกุ-
กุหนึ่งจึงมีสำส่นไปถึงดาหา เพื่อขอนางบุษบาให้แต่งงานกับวิद्याสะก่า ดาหา
ปฏิเสธเพราะขณะนั้นได้ตกลงยกนางบุษบาให้หมั้นกับจรกานแห่งเมืองล่าสำไว้ และ
จะแต่งงานในเร็ววันนี้ กระหมังกุหนึ่งจึงยกทัพมาตีเมืองดาหาเพื่อชิงนางบุษบา

ฝ่ายกษัตริย์ที่อยู่เมืองต่างๆ เมื่อได้รับข่าวแจ้งว่าเมืองดาหา มี
สงครามต่างก็จัดทัพมาช่วยรบ อันได้แก่ กะหริดตะปาดิคุมกองทัพของเมือง
กูเรป็นไปสมทบกับกองทัพของอิเหนา และระเด่นทั้งสอง คือระเด่นดาหยน กับ
สังคามาระตาทียกทัพมาจากเมืองหมันหยยา สุหรานากงคุมกองทัพของเมืองสิงหัด-
สำหรักับเมืองกาหลัง ส่วนทัพของกระหมังกุหนึ่งมี กระหมังกุหนึ่ง วิद्याสะก่า
ปายยัง และประหมัน

เมื่อกองทัพทั้งสองปะทะกัน สังคามาระต่าใช้ทวนสังหารวิद्या-
สะก่า ส่วนอิเหนาได้รับหอกซัด กระบี่ และกริชกับกระหมังกุหนึ่ง ในที่สุดก็ใช้
กริชแทงกระหมังกุหนึ่งตาย สามารถนำกองทัพไปสู่ชัยชนะได้

อาวุธที่ใช้ มี 4 ชนิด ได้แก่ ทวน หอกซัด กระบี่

และกริช

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ เพื่อรบ

ก. ทวน

ตัวละครที่ใช้อาวุธ ได้แก่ สังคามาระตากับวิชาสะก่า

ดังบทกลอนกล่าวว่

ว่าพลางทางกรายปรายทวน ร่ำร้ายเป็นกระบวนทวนหัน
ชึกอาษาชิดติดพัน เข้าประจัญจ้วงโจมโถมแทง²⁴

สุดท้ายสังคามาระตาก็ทวนแทงวิชาสะก่าจนเสียชีวิต ดังคำกลอน

นัยเนตรมุ่งหมายวิชาสะก่า เห็นถล่ำเลี้ยวไล่ได้ที
พระแทงสอดตลอดเกราะถูกไฟรี ตกจากพาซีมรณา²⁵

ข. หอกขีด

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ อีเหนากับกระหมังกุหนิง

หลังจากที่กระหมังกุหนิงเห็นว่าสังคามาระตาก็ทวนแทงโอรสของตนจนเสียชีวิต จึงถือหอกขีดพร้อมกับควมม้าไล่สังคามาระตาทมาจะฆ่าเพื่อแก้แค้น แต่อีเหนาได้เข้ามาขวางไว้ และได้รับกัน ดังบทกลอนกล่าวว่

เมื่อนั้น ท้าวกระหมังกุหนิงไวว่อง
ซับม้าวกวังชิงคลอง เคล้าคล่องกลับกลอกหอกขีด
ชยับกรพ่อนพุ่งข้างละที ระเด่นมนตรีป้องปิด
ระตุดตามติดพันด้วยสันทัด มั่นผัดอาวุธกันไปมา²⁶

ค. กระบี่

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ อีเหนากับกระหมังกุหนิง

หลังจากที่รบหอกขีดกันบนหลังม้า แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรกัน ได้ อีเหนาจึงชวนลงจากม้าเพื่อรบกันด้วยกระบี่ ดังบทกลอนที่กล่าวถึงการรบ ดังนี้

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 334.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 335.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 336.

เมื่อนั้น	ท้าวกระหมั่งกุหนิงท้าวหาญ
แกว่งกระบี่พัดผันประจัญบาน	ไม่ย่อท้อต่อต้านราญรบ
แทงทะลวงจ้วงฟันทันที	ระเด่นมนตรีหลีกหลบ
กระบี่ต่อกระบี่ตีกระทบ	เป็นประกายกลุ่มกลบกันไปมา ²⁷

ง. กฤษ

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ อิเหนากับกระหมั่งกุหนิง
หลังจากที่รบกันด้วยอาวุธ หอกซัดและกระบี่ มาแล้ว แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายกันได้ อิเหนาจึงชวนรบด้วยกฤษ ดังบทกลอนที่กล่าวถึงการรบกฤษว่า

เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีชาฤสนาม
พระกรกรายฉายกฤษติดตาม	ไม่เข็ดขามคร้ามถอยคอยรับ
หลบหลีกไวว่องป้องกัน	พัดผันหันออกกลอกกลับ
ปะทะแทงแสวงทำสำคัญ	ช่างกระหับรุกไล่มิได้ยิ่ง ²⁸

กระหมั่งกุหนิงก็มีความชำนาญในการใช้กฤษเช่นกัน แต่ด้วยความที่พลาดพลั้งและกฤษของอิเหนาเป็นกฤษที่เทวดาประทานให้ กระหมั่งกุหนิงจึงถูกกฤษของอิเหนาแทงจนเสียชีวิต ดังบทกลอนกล่าววว่า

เห็นระตูกอชเท้าก้าวผิด	พระกรายกฤษแทงออกตลอดหลัง
ล้มลงด้าวดินสิ้นกำลัง	มอดม้วยชีวิ้งปลดปลง ²⁹

4) เหตุการณ์อิเหนา ฟีเลี้ยง และเสนาร่าอาวุธเพื่อความสนุกสนาน
เนื้อเรื่อง เมื่อเสร็จจากการรบตีกระหมั่งกุหนิง อิเหนาสุหรานางง สังคามาระตา ได้อำบน้ำชำระกาย จากนั้นจึงร่าอาวุธเพื่อความสนุกสนาน

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 337.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 338.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 338.

อาวุธที่ใช้ ได้แก่ กระบี่ กริช และกันหยัน*

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ ว่าเป็นเพื่อความสนุกสนาน

ก. กระบี่

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ อิเหนากับสุหรานากง สังคามาระตา
กับเสนาสามนต์**

บทกลอนที่กล่าวถึงอิเหนากับสุหรานากง มีว่า

สรองเสรีจเสด็จคลาไคล	ประพาสไปริมฝั่งสระสรอง
กับระเด่นทั้งสี่สุริยวงศ์	ต่างองค์สัพพอกหยอกกัน
พระหักก้านโกสุมปทุมมา	รำท่ากระบี่ปิดผัน
กับระเด่นสิงหัดสำหรับั้น	ป้องปิดผัดผันอลวน ^{๓๐}

และกล่าวถึงสังคามาระตาว่า

สังคามาระตานั้นประจัญ ด้วยเสนาสามนต์ไปมา^{๓๑}

ข. กริช

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ ปุนตากับประสันตา ดังบทกลอนที่
กล่าววว่า

ปุนตาคู่กับประสันตา รำกริชชวาว่องไว^{๓๒}

*กันหยัน คือ มีดปลายแหลมมีสองคม แต่เนื่องจากวิชานิพนธ์ฉบับนี้
ศึกษาเฉพาะอาวุธ 4 ชนิด ได้แก่ ทวน หอกซัด กระบี่และกริช เท่านั้น จึง
ไม่ขอกกล่าวถึงกันหยัน

**มีตัวละครที่รำกระบี่ในเหตุการณ์นี้ แต่ไม่ได้กล่าวถึงได้แก่ กระหัด-
ตะปาดที่กระเด่นดาหยน เนื่องจากตัวละครทั้งสองตัวนี้ไม่มีกระบี่ที่เด่น

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

5) เหตุการณ์อิเหนาฉายกริช

เนื้อเรื่อง เมื่ออิเหนาตัดดอกไม้เจียก* พร้อมกับใช้เล็บเขียนว่าร้ายถึงจระกากลางบนกลีบดอกไม้เจียก และได้นำทางนางพร้อมไปหานางบุษบาถึงศาลเทวา อิเหนาส่งให้นางค่อมนำดอกไม้เจียกไปให้นางบุษบา แล้วจึงแอบอยู่ที่พุ่มไม้ให้นางค่อมนำดอกไม้ไปให้นางบุษบาแล้วได้รับหนีออกไปโดยเร็ว ฝ่ายบุษบาเห็นสาส์นที่เขียนอยู่จึงอ่านดู มีความว่า

ในลักษณะนั้นว่าจระกา	รูปชั่วต่ำซ้ำทั้งศักดิ์ศรี
ทรลักษณ์พิกลอินทรี	ดูไหนไม่มีจำเรียดา
มันแผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย	อย่ามีคู่เลยจะดีกว่า
พิพลอยร้อนใจแทนสมรทุกเวลา	หรือว่าวาสนาน้องจะต้องกัน ^{๓๓}

เมื่ออ่านสาส์นเสร็จนางบุษบามีความโกรธมาก จึงฉีกดอกไม้เจียกทิ้งไป อิเหนามีความต้องการจะให้นางเห็นกาย จึงเดินออกจากพุ่มไม้เพื่อจะสบตานาง แต่นางไม่เห็นจึงฉายกริชให้แสงกระทบตานาง ครั้นแสงกริชแวววาวไปกระทบตา นางก็รีดร้องและสลบลง ส่วนอิเหนาเห็นดังนั้นจึงได้หลบหนีไป

อายุที่ใช้ กริช

วัตถุประสงค์ของการใช้ ฉายเพื่อเรียกร้องความสนใจ

ตัวละครที่ใช้ อิเหนา

บทกลอนที่กล่าวถึงอิเหนาฉายกริช มีว่า

จึงดำเนินเดินผ่านออกมา

จะให้สับนัยนาโฉมฉาย

ครึ่งนางไม่เห็นก็อุบาย

เชื่องกรายฉายกริชอันฤทธิ์^{๓๔}

* ล่าเจียก คือ การระเกด หรือเตยทะเล เรียกอีกอย่างว่าป่านั่นหรือปะหนัน ชอบขึ้นตามริมทะเลที่มีดินทราย ลักษณะลำต้นเป็นกอและแตกกิ่ง ใบยาว มีหนาม ดอกมีกลิ่นหอม ผลโตเท่าตาลโตนด

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 412-413.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 414.

6) เหตุการณ์ศึกจะมหาธา-กะปาหลัน

เนื้อเรื่อง เมื่อคราวที่มีสาระปันหยี และอุณากรรมอาศัยอยู่ที่เมืองกาหลัง จะมหาธาต้องการมเหสี มีความพอใจในธิดาของกาหลัง ได้มาสู่ขอ แต่กาหลังไม่ยอมยกให้ จะมหาธาจับกะปาหลันผู้เป็นพี่ชายจึงยกทัพมาตี ฝ่ายมีสาระปันหยี อุณากรรม และสังคามาระตาได้อาสาออกไปรบ อุณากรรมรบกับจะมหาธา และใช้หอกชั๊ดสังหารจะมหาธาตาย ส่วนมีสาระปันหยีก็ใช้ทวนสังหารกะปาหลันตาย

อาวุธที่ใช้ ได้แก่ ทวน และหอกชั๊ด

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ เพื่อรบ

ก. ทวน

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ อุณากรรมกับจะมหาธา และมีสาระปันหยี

กับกะปาหลัน

บทกลอนที่กล่าวถึงการรบทวนระหว่างอุณากรรมกับจะมหาธา

มีความว่า

เมื่อนั้น	ระตูผู้ผ่านจะมหาธา
กริ้วโกรธพิโรธใจดังไฟฟ้า	หับม้า เข้าปะทะประทวนแทง
เคล้าคล่องว่องไวมิได้ยั้ง	ด้วยกำลังฤทธากล้าแข็ง
หันเหียนเวียนวงอยู่กลางแปลง	ถ้อยที่ต่อแย้งแทงกัน ^{๓๕}

มีสาระปันหยีรบทวนกับกะปาหลัน ดังบทกลอนกล่าวว่า

เมื่อนั้น	ปันหยีฤทธิแรงแข็งขัน
กลับกลอกรับรองป้องกัน	ชักม้ากระชั้นเข้าชิงชัย
กราชพระแสงแปลงเปลี่ยนเพลงทวน	กลับทวนเข้าหาเป็นท่าใหม่
ปะทะแทงซ้ายขวาว่องไว	เลี้ยวไล่โหมหักด้วยศักดา ^{๓๖}

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 724.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า 728.

สุดท้ายกะปาหลันถูกทวนของมิสาระป็นหนีแกงจนเสียชีวิต ดังบทกลอนกล่าวว่

เห็นท้าวกะปาหลันผันหนี ได้ทีกระหับทวนเงื่อง่า
แกงต้องระตุคม่า มอดมัวมรณาทันใด^{๓๗}

ข. หอกซัด

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ อูณากรรมกับจะมาหรา
หลังจากที่ทั้งสองฝ่ายรบกันด้วยทวนแล้ว จึงได้เปลี่ยนเป็น
หอกซัด อูณากรรมได้พุ่งหอกซัดถูกจะมาหราเสียชีวิต ดังบทกลอนกล่าวว่
ซึกอาษาหันเทียนเวียนวง พระหัตถ์ทรงหอกซัดเงื่อง่า
ได้ทีพุ่งพวยตราวยตรงมา ต้องระตุคม่ามัวชิวา^{๓๘}

๗) เหตุการณ์ป็นหนีรบฆ่าหนี

เนื้อเรื่อง เมื่อคราวที่ฆ่าหนีเดินทางไปเมืองกาหลัง ได้มี
ความรักต่อนางเกนหลง (วิยะดา) จึงเกี้ยวนางด้วยวิธีต่างๆ ฝ่ายมิสาระป็นหนี
ไม่ทราบว่ฆ่าหนีคือสี่ยะตรา จึงโกรธและจับไล่ฆ่าหนี ต่อมาฆ่าหนีได้ลัก
เกนหลงไปไว้ที่วังของตน มิสาระป็นหนีรู้จึงยกพลไปรบ แต่ก็ไม่สามารถทำ
อันตรายกันได้ ด้วยทั้งสองต่างก็เป็นวงศ์เทวาเหมือนกัน

อาวุธที่ใช้ ได้แก่ กริช

วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ เพื่อบ

ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ มิสาระป็นหนีกับฆ่าหนี

ดังบทกลอนที่กล่าวถึงการรบของทั้งสองฝ่าย มีความว่

หลบหลีกผันผัดปิดป้อง

จะถูกต้องอาวุธก็หาไม่

ครั่งกริชกระทบกันที่ไร

ก็ถูกเป็นเปลวไฟชั้นดับพลัน^{๓๙}

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 728.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 725.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า 852.

8) เหตุการณ์ศึกมะงาตา

เนื้อเรื่อง มะงาตาคิดจะหาคู่ครองให้น้องชาย มีความต้องการ
จะได้นางสะการะหนึ่งหรือธิดาท้าวกาหลัง แต่เกรงกลัวมีสาระป็นหยังจึงคิดจะ
ลักตัวไปขังไว้ แต่ได้ลักย่าหรีนไปผัดตัว ฝ่ายนางคะราหวันธิดามะงาตาเห็น
ย่าหรีนได้เกิดความรัก ย่าหรีนจึงลอบหาและพานางกลับเมืองกาหลัง มะงาตาจึง
ชกทัพมารบ ภายหลังมะงาตาแพ้ถูกย่าหรีนจับตัวไว้

อาวุธที่ใช้ มี 4 ชนิด ได้แก่ ทวน หอกซัด กระบี่ และกริช
วัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ เพื่อรบ
ตัวละครที่ใช้ ได้แก่ ย่าหรีนกับมะงาตา

ก. ทวน

บทกลอนที่กล่าวถึงการรบด้วยทวน มีความว่า

เมื่อนั้น	ย่าหรีนฤทธิรงค์เรื่องศรี
รำทวนกระเทียมพาลี	โถมเข้าราวีปะทะไว้
ต่างองค์ต่างแกว่งกวัด	ต่างผันต่างผัดต่างไล่
ต่างกล้าต่างใหญ่่องไว	ต่างชำนานฤชชิงชัยไม่ละกัน ⁴⁰

ข. หอกซัด

บทกลอนที่กล่าวถึงการรบด้วยหอกซัด มีความว่า

ต่างองค์ทรงพุ่งหอกซัด	ต่างป้อนต่างปิดอุตุลุด ⁴¹
-----------------------	--------------------------------------

ค. กระบี่

บทกลอนที่กล่าวถึงการรบกระบี่ มีความว่า

แล้วแกว่งพระแสงกระบี่ทรง	อาจองรับรองผัดผัน
ต่างล่อต่างแกว่งต่างฟัน	ต่างรุกบุกบันประจัญบาน ⁴²

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 961.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 961.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 962.

ง. กริช

บทกลอนที่กล่าวถึงการรบกริช มีความว่า

..... ชักกริชชัชชาญออกทันใด
 กวัดแกว่งแสงอร่ามวามวับ เช่นชัชบอฮาให้ลูกไล่⁴³

จากเหตุการณ์ร่าอาวุธของตัวเอกทั้ง 12 ตัว ที่กล่าวมานั้น สามารถ
 จำแนกวัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ ได้ดังนี้

กริช จุดประสงค์ของการใช้ มี

1. เป็นอาวุธประจำกาย
2. ใช้ฉวย เพื่อเรียกร้องความสนใจ
3. ใช้ร่าเพื่อความบันเทิง และความสนุกสนาน
4. ใช้เป็นอาวุธประกอบการร่าเพื่อเขย่าเขี้ยสัตว์
5. ใช้เป็นอาวุธต่อสู้ป้องกันตัว

กระบี่ จุดประสงค์ของการใช้ ได้แก่ ใช้เป็นอาวุธกับข้าศึกใน
 ระยะประชิดตัว ทั้งขณะอยู่บนหลังม้าและรบบนพื้นราบ

หอก ชัดกับทวน มีจุดประสงค์ของการใช้ที่เหมือนกันคือ ใช้เป็นอาวุธ
 รบกับข้าศึกขณะอยู่บนหลังม้า

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 962.

4. เหตุการณ์ร่ำอาวุธของตัวพระในบทธละครเรื่อง อีเหนา ของกรมศิลปากร และวัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางนาฏศิลป์ไทย* และการศึกษาบทธละครเรื่องอีเหนาของกรมศิลปากร ที่นางสุภาวดี โทษีเวชกุล ได้ค้นคว้าไว้ในวิทยานิพนธ์ หัวข้อจารีตการใช้อุปกรณ์การแสดง เรื่องอีเหนา พบว่า บทธละครเรื่องอีเหนา ของกรมศิลปากรนั้น ได้เริ่มตั้งแต่ตอนประสันตาท่อนอก จนถึงศึกสังคามาระดา กุสุมาพบรัก มีการร่ำใช้อาวุธของตัวพระทั้งหมด 8 เหตุการณ์ดังต่อไปนี้

1. เหตุการณ์ศึกป็นหทัยรบบุศลินา แบ่งการร่ำใช้อาวุธได้เป็น 6 ครั้ง
ดังนี้

- 1.1 กองทัพทั้งสองยกทัพ (ถือกระบี่)
- 1.2 ประสันตาทใช้กรีชไล่แทงทหารของฝ่ายบุศลินา
- 1.3 ประสันตาทใช้กระบี่ไล่ฟันทหารของฝ่ายบุศลินา
- 1.4 ประสันตาร่ำกรีชเหยาะเหยียดกองทัพบุศลินา
- 1.5 บุศลินาใช้กระบี่ไล่ต้อนไพร่พลของฝ่ายป็นหทัย
- 1.6 การรบทวนบนหลังม้าระหว่างป็นหทัยกับบุศลินา

2. เหตุการณ์ศึกกระหมั่งกุหนิง แบ่งการร่ำใช้อาวุธได้เป็น 5 ครั้ง
ดังนี้

- 2.1 กองทัพอีเหนาท่าพิชิตตัดไม้ข่มนาม และกองทัพอีเหนากับกองทัพกระหมั่งกุหนิง จนถึงเจรจาก่อนรบ (ถือกระบี่)
- 2.2 การรบทวนบนหลังม้าระหว่างสังคามาระดากับวิชาสะก่า

* สัมภาษณ์ นางสุวรรณี ชลานุเคราะห์, นายธงไชย โทษอารมย์ และนางศิริวัฒน์ ดิษชนันท์.

- 2.3 การรบกษัตริย์คณหลังมีระหว่างอิเหนากับกระหมิงกุนหนึ่ง
- 2.4 การรบกษัตริย์ระหว่างอิเหนากับกระหมิงกุนหนึ่ง
- 2.5 การรบกษัตริย์ระหว่างอิเหนากับกระหมิงกุนหนึ่ง
3. เหตุการณ์อิเหนาตัดดอกไม้ (ใช้อาวุธกรีซ)
4. เหตุการณ์อิเหนาฉายกรีซ
5. สุหรานากงรำบวงสรวง (รำกรีซ)
6. เหตุการณ์ศึกจะมาทรากะปาหลัน แบ่งการรำใช้อาวุธได้เป็น

5 ครั้ง ดังนี้

- 6.1 ปืนหีตรวจพล (ใช้อาวุธกรีซ)
- 6.2 กองทัพทั้งสองยกทัพ (ถือกระบี่)
- 6.3 การรบทวนระหว่างอุณากรรมกับจะมาทรากะปาหลัน
- 6.4 การรบกษัตริย์ระหว่างอุณากรรมกับจะมาทรากะปาหลัน
- 6.5 การรบทวนระหว่างปืนหีกับกะปาหลัน
7. เหตุการณ์ศึกปืนหีรบย่าหรีน (ใช้อาวุธกรีซ)
8. เหตุการณ์ศึกมะงาดา แบ่งการรำใช้อาวุธได้เป็น 5 ครั้ง ดังนี้
 - 8.1 กองทัพทั้งสองยกทัพ (ถือกระบี่)
 - 8.2 มะงาดาใช้ทวนแทงทหารฝายย่าหรีน
 - 8.3 การรบกษัตริย์คณหลังมีระหว่างย่าหรีนกับมะงาดา
 - 8.4 การรบกษัตริย์ระหว่างย่าหรีนกับมะงาดา
 - 8.5 การรบกษัตริย์ระหว่างย่าหรีนกับมะงาดา

จากเหตุการณ์รำอาวุธของตัวเอกทั้ง 8 เหตุการณ์ ในบทละครของ
กรมศิลปากรที่กล่าวมาข้างต้น สามารถจำแนกวัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธ
ได้ดังนี้

กรีซ วัตถุประสงค์ของการใช้ มี

1. ใช้พกเป็นอาวุธประจำกาย
2. ใช้ตัดดอกไม้

3. ใช้ฉายเพื่อเรียกร้องความสนใจ
4. ใช้เป็นอาวุธประกอบการตรวจพล
5. ใช้ร่ำวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์
6. ใช้เป็นอาวุธประกอบการรำเหาะเหยี่ยวฝ้ายศัตรู
7. ใช้เป็นอาวุธรบกับศัตรู*

กระบี่ วัตถุประสงค์ของการใช้ มี

1. ใช้ถือเป็นอาวุธช่วงก่อนรบ ในพิธีตัดไม้ข่มนามและช่วง
ชกทัพถึงเจรจาก่อนรบ

2. ใช้เป็นอาวุธรบกับข้าศึกในระยะประชิดตัว

หอกซัดกับทวน มีวัตถุประสงค์ของการใช้ที่เหมือนกัน คือ ใช้เป็น
อาวุธรบกับข้าศึกขณะอยู่บนหลังม้า

จากการศึกษาถึงเหตุการณ์รำอาวุธของตัวเอก ในบทพระราชนิพนธ์
ของรัชกาลที่ 2 จำนวน 8 เหตุการณ์ พบว่ามีจำนวนการใช้อาวุธ กระบี่
หอกซัดและทวน ทั้งหมด 21 ครั้ง ส่วนบทละครของกรมศิลปากร มีเหตุการณ์
รำอาวุธของตัวเอก 8 เหตุการณ์เช่นกัน แต่มีจำนวนการใช้อาวุธจำนวน
25 ครั้ง ซึ่งจะได้นำเสนอเป็นตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*นอกจากนี้ยังใช้แทงตัวตาย ซึ่งอยู่ในการรำตราสบหลาย
แต่เนื่องจากเป็นการรำของตัวนาง จึงไม่กล่าวถึง

ตารางแสดงจำนวนการใช้อาวุธของตัวเอก ในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 กับของกรมศิลป์ากร

อาวุธ	บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2	บทละครเรื่องอิเหนา ของกรมศิลป์ากร
กริช	<p>มีใช้จำนวน 7 ครั้ง ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ประสันดาใช้กริชไล่แทงทหารของฝ่ายระตูปุศลิหนะ 2. ประสันดารากริชเหาะเหยือกองทัพของระตูปุศลิหนะ 3. อิเหนารบกับท้าวกระหมิง-กฤษ 4. ปันตากับประสันดาราคู่กัน 5. อิเหนาฉวยกริช 6. ปันหยีรบย่ำหรีน 7. ย่ำหรีนรบระตูปุศลิหนะ 	<p>มีใช้จำนวน 9 ครั้ง ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เหมือนลำดับที่ 1 2. เหมือนลำดับที่ 2 3. เหมือนลำดับที่ 3 - ไม่มี (ลำดับที่ 4) 4. อิเหนาตัดดอกไม้ (เพิ่มจากบทพระราชนิพนธ์) 5. เหมือนลำดับที่ 5 6. สุนทรานากงร่ากริช (เพิ่มจากบทพระราชนิพนธ์) 7. ปันหยีตรวจพล (เพิ่มจากบทพระราชนิพนธ์) 8. เหมือนลำดับที่ 6

อาวฐ	บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2	บทละครเรื่องอิเหนา ของกรมศิลปากร
		9. เหมือนลำดับที่ 7*
กระบี่	<p>มีใช้จำนวน 6 ครั้ง ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อิเหนารำกระบี่ที่เมืองหมันหยา 2. ประสันตาทือร่าก่อนที่จะรำกริช 3. ระดูบุศลินาใช้ไล่ฟันทหารของฝ่ายกองทัพป็นหีย 	<p>มีใช้จำนวน 7 ครั้ง ได้แก่</p> <p>- ไม่มี (ลำดับที่ 1)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เหมือนลำดับที่ 2 2. กองทัพของป็นหียและกองทัพของระดูบุศลินาถือช่วงชกทัพ (เพิ่มจากบทพระราชนิพนธ์)

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*การรำใช้กริชของกรมศิลปากร ยังมีอีก 1 ครั้ง ที่ไม่ได้กล่าวถึง ได้แก่ รำกริชคู่ หรือกริชมลายู เนื่องจากยังไม่ทราบว่าเคยจัดแสดงในละครในเรื่องอิเหนา ที่พบเห็นเป็นการจัดแสดงแบบเอกเทศ ในลักษณะการรำคู่และระบำ ซึ่งเป็นการรำที่ใช้จำนวนคนมากกว่า 2 คนขึ้นไป จัดเป็นแนวลักษณะต่าง ๆ อย่างมีระเบียบ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงศิลปะการรำ ไม่มีการดำเนินเรื่อง

อาวุธ	บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2	บทละครเรื่องอิเหนา ของกรมศิลปากร
	<p>4. อิเหนารบกับท้าวกระหมัง- กุหนึ่ง</p> <p>5. - อิเหนาร่ากระบี่กับ สุหรานากง - สังคามาระตาร่ากระบี่ กับเสนา</p> <p>6. ย่าหรีนรบกับระดุมะงาดา</p>	<p>3. เหมือนลำดับที่ 3</p> <p>4. กองทัพฝ่ายอิเหนาถือว่า ในเหตุการณ์ตัดไม้ข่มนาม (ก่อนรบศึกกระหมังกุหนึ่ง) และกองทัพอิเหนากับ กองทัพกระหมังกุหนึ่ง ถือช่วงชกทัพจนถึงช่วง เจรจาก่อนรบ (เพิ่มจาก บทพระราชนิพนธ์)</p> <p>5. เหมือนลำดับที่ 4</p> <p>6. กองทัพของป็นหยี่และ กองทัพของท้าวจะมาหรา- กะปานลัน ถือช่วงชกทัพ จนถึงเจรจาก่อนรบ (เพิ่ม จากบทพระราชนิพนธ์)</p> <p>7. กองทัพของย่าหรีน และ กองทัพของระดุมะงาดา ถือช่วงชกทัพ (เพิ่มจาก บทพระราชนิพนธ์)</p> <p>8. เหมือนลำดับที่ 6</p>

อาวช	บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2	บทละครเรื่องอิเหนา ของกรมศิลปากร
หอกขีด	มีใช้จำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ 1. อิเหนารบกับท้าวกระหมิง กุหนิง 2. อุณากรรณรบกับ ท้าวจะมาหรา 3. ย่าหรีนรบกับระตุมะงาดา	มีใช้จำนวน 3 ครั้ง เช่นกัน
ทวน	มีใช้จำนวน 5 ครั้ง ได้แก่ 1. ปีนหีรบกับระตุมะงาดา 2. สังคามาระตารบกับ วิชาสะก่า 3. อุณากรรณรบกับท้าว จะมาหรา 4. ปีนหีรบกับท้าวกะป้าหลัน 5. ย่าหรีนรบกับระตุมะงาดา	มีใช้จำนวน 5 ครั้ง เช่นกัน

ในตารางข้างต้น พบว่าจำนวนการใช้อาวชของตัวเอก ในบท
 พระราชนิพนธ์ ของรัชกาลที่ 2 กับบทละครของกรมศิลปากร มีความเหมือน
 และต่างกันดังนี้

- จำนวนการใช้อาวชที่เหมือนกัน มี 18 ครั้งดังนี้
 - กริช ได้แก่ ลำดับที่ 1, 2, 3, 5, 8 และ 9
 - กระบี่ ได้แก่ ลำดับที่ 1, 3, 5 และ 8
 - หอกขีด ได้แก่ ลำดับที่ 1, 2 และ 3
 - ทวน ได้แก่ ลำดับที่ 1, 2, 3, 4 และ 5

- จำนวนการใช้อาวุธที่ต่างกัน มี 2 ลักษณะ ดังนี้
- ก. กรมศิลปากรเพิ่มเติมจากบทพระราชนิพนธ์ มี 7 ครั้ง ดังนี้
1. กองทัพของป็นทอ และกองทัพของระตุบุศลินาถือกระบี่ช่วง

ชกทัพ

2. กองทัพฝ่ายอิเหนาทำพิธีตัดไม้ช่มนาม และกองทัพอิเหนากับกองทัพท้าวกระหมิงกุนึงชกทัพ ถึงเจรจากรอบ (ถือกระบี่)
3. อิเหนาตัดดอกไม้ (กริช)
4. สุหรานากงรำกริช
5. ป็นทอตรวจพล (กริช)
6. กองทัพป็นทอและกองทัพท้าวจะมาทรา-กะปาลันถือกระบี่ช่วงชกทัพ
7. กองทัพของฮ่าหริ่น และกองทัพของระตุเมงาดาถือกระบี่ช่วงชกทัพ

ข. กรมศิลปากรไม่ได้นำการใช้อาวุธในบทพระราชนิพนธ์มาจัดแสดง มี 3 ครั้ง ดังนี้

1. อิเหนารำกระบี่ที่เมืองหมันทฮา
2. อิเหนา สุหรานากง และสังคามาระดา รำกระบี่เพื่อความสนุกสนาน
3. ปุนตากับประสันตารำกริชคู่กัน

จากการสังเกต การรำใช้อาวุธของตัวเอก ในบทละครของกรมศิลปากรทั้ง 8 เหตุการณ์ ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการใช้ ผู้วิจัยพบว่า ในรูปแบบของการจัดแสดง แบ่งลักษณะการรำออก 2 ประเภท คือ รำเดี่ยว และรำคู่

- รำเดี่ยวที่พบเป็นการรำใช้กริช มี 5 ชุดการแสดง ได้แก่
1. ประสันตารำกริช
 2. อิเหนาตัดดอกไม้
 3. อิเหนาฉายกริช

4. สุหรานากงรำกริช

5. ปันหยีตรวจพล

- รำคู่ ที่พบเป็นการรำประกอบบทบ ใช้ผู้รำ 2 คน อาวุธที่ใช้มี
กริช กระบี่ หอกซัด และทวน มี 5 เหตุการณ์ ได้แก่

1. ปันหยีรบระดุษลิหน่า
2. ศึกกระหมังกุหนิง
3. ศึกจะมาหรา-กะปาลัน
4. ปันหยีรบฮ่าหรีน
5. ศึกมะงาดา

ในเหตุการณ์รวมทั้ง 5 เหตุการณ์ข้างต้นนั้น เหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนิง
จัดเป็นศึกใหญ่ ตัวละครที่สำคัญใช้อาวุธครบ 4 ชนิด และในบทประกอบไปด้วย
กระบวนรำที่สมบูรณ์

ในการศึกษาถึงเนื้อเรื่องอิเหนาและเหตุการณ์รำอาวุธของตัว
เอกทั้ง 12 ตัว พบว่า เนื้อเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ที่ใช้
สำหรับเล่นละครในนั้น ดำเนินความตั้งแต่วงศ์เทวาทังสี่ อันได้แก่ กุเรปัน
ดาหา กาหลัง และสิงหัดสำหรับ การพลัดพรากจากเมืองและการผจญภัยของ
อิเหนาพระเอกนักรบที่เก่งกล้า จนถึงการครองเมืองของอิเหนา และอภิเษก
สังคามาระดา มีตัวเอกที่รำอาวุธกริช กระบี่ หอกซัดและทวน จำนวน 12 ตัว
ได้แก่ อิเหนา บุศลิหน่า ประสันดา กระหมังกุหนิง สังคามาระดา วิหยาสะก่า
สุหรานากง อุกากรรม จะมาหรา กะปาลัน ฮ่าหรีนและมะงาดา มีเหตุการณ์
รำอาวุธของตัวเอกทั้ง 9 ตัวนี้ จำนวน 8 เหตุการณ์ ในแต่ละเหตุการณ์แยกเป็น
จำนวนการใช้อาวุธ 21 ครั้ง

ในส่วนของกรมศิลปากรก็ได้นำบทพระราชนิพนธ์ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์
ใช้อาวุธมาจัดแสดง เป็นจำนวน 8 เหตุการณ์ โดยเริ่มตั้งแต่ประสันดาตอนถึง
ศึกท้าวล่าสักับระตุทั้งห้า มีเหตุการณ์ใช้อาวุธ ดังนี้

1. ศึกปันหยีรบบุศลิหน่า
2. ศึกกระหมังกุหนิง
3. อิเหนาตัดดอกไม้

4. อิเหนาฉากริช
5. สุหรานากงรำกริช
6. ศิกจะมหาธา-กะปาหลัน
7. ศิกปันหยีรบย่ำหรีน
8. ศิกย่ำหรีนรบมะงาดา

ในแต่ละเหตุการณ์ มีการใช้อาวุธรวมเป็นจำนวน 25 ครั้ง โดยทางกรมศิลปากรได้จัดแสดงเหมือนในบทพระราชนิพนธ์ 18 ครั้ง เพิ่มจากบทพระราชนิพนธ์ 7 ครั้ง และไม่ได้นำมาบทพระราชนิพนธ์มาจัดแสดง 4 ครั้ง

จากเหตุการณ์ที่กล่าวถึงการใช้อาวุธทั้ง 4 ชนิด พบว่าจุดประสงค์หลักของการใช้คือ เพื่อการต่อสู้ป้องกันตัว ซึ่งพบในเหตุการณ์รบของศึกต่าง ๆ แต่มีอาวุธกริชที่นอกจากจะใช้ในจุดประสงค์ดังกล่าวแล้วยังใช้พกเป็นอาวุธประจำกาย ใช้ตัดดอกไม้ ใช้นายเพื่อเรียกร้องความสนใจ ใช้เป็นอาวุธประกอบการตรวจพล ใช้ร่ายวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และใช้เป็นอาวุธประกอบการรำเขาะเขี้ยคีตรู ซึ่งการใช้อาวุธตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ นี้ ในการจัดแสดงหากเป็นการใช้อาวุธเพื่อรบจะต้องให้ผู้แสดงรำเป็นคู่ และหากใช้อาวุธเพื่อวัตถุประสงค์อื่น โดยเฉพาะกริชนั้นจะให้ผู้แสดงรำคนเดียวหรือที่เรียกว่า รำเดี่ยว เป็นการรำเพื่อแสดงความงามและอวดความสามารถของผู้รำ

จากการศึกษา นอกจากจะทราบถึงเนื้อเรื่องอิเหนา ตัวละครเอก ทั้ง 12 ตัว เหตุการณ์รำอาวุธ ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการใช้อาวุธแต่ละชนิดแล้ว ยังทำให้ทราบถึงการรำอาวุธในลักษณะรำเดี่ยว และรำคู่หรือรำเพื่อรบ ซึ่งจะได้ศึกษาถึงรูปแบบและกระบวนการรำอาวุธในจุดประสงค์ต่าง ๆ ต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย